

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЗА УЧАСТІ
(СПРИЯННЯ) ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

**PECULIARITIES OF THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES
IN THE FIELD OF ECONOMIC ACTIVITY COMMITTED
WITH THE PARTICIPATION (ASSISTANCE) OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS**

Метою статті є формулювання теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо особливостей розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що вчиняються за участі (сприяння) працівників правоохоронних органів. Предметом дослідження є особливості розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що вчиняються за участі (сприяння) працівників правоохоронних органів. Методологія. Дослідження базується на використанні загальнонаукових і спеціально-наукових методів і прийомів наукового пізнання. Результати дослідження показали, що суспільна небезпечність кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що вчиняються за участі (сприяння) працівників правоохоронних органів полягає в тому, що подібні категорії кримінальних правопорушень характеризуються високим рівнем латентності. Оскільки працівники правоохоронних органів вступивши у злочинний зв'язок із окремими особами чи організованими злочинними групами, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності використовують своє службове становище для прикриття їх злочинного діяння шляхом розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, допускають навмисне спотворення, знищення чи втрату доказів, затягування досудового розслідування, залякування свідків, потерпілих з метою надання ними недостовірних даних про кримінальне правопорушення тощо.

Констатовано, що особливості розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, які вчиняються за участі (сприяння) працівників правоохоронних органів, вимагають системного, комплексного підходу, побудови криміналістичної методики, яка повинна враховувати широкий спектр обставин, які можуть впливати на процес і результати розслідування: характеру кримінального правопорушення, доступності необхідних фінансових, кадрових та технічних ресурсів; компетентності слідчого, детектива який здійснює досудове розслідування; строків та термінів, що встановлені законодавством для проведення розслідування та подання матеріалів до суду, налагодження ефективної взаємодії між компетентними органами, які уповноважені здійснювати запобігання, протидію та розслідування таких кримінальних правопорушень.

Ключові слова: організація розслідування, план розслідування, планування, кримінальне провадження, кримінальні правопорушення, сфера господарської діяльності, корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення в сфері службової діяльності, Державне бюро розслідувань, правоохоронні органи.

The purpose of the article is to formulate theoretical principles and practical recommendations regarding the peculiarities of the investigation of criminal offenses in the field of economic activity committed with the participation (facilitation) of law enforcement officers. The subject of the study is the peculiarities of the investigation of criminal offenses in the field of economic activity, which are committed with the

participation (assistance) of law enforcement officers. *Methodology.* The research is based on the use of general scientific and special scientific methods and methods of scientific knowledge. *The results of the study* showed that the public danger of criminal offenses in the sphere of economic activity committed with the participation (facilitation) of law enforcement officers is that similar categories of criminal offenses are characterized by a high level of latency. Since law enforcement officers, having entered into a criminal relationship with individuals or organized criminal groups who commit criminal offenses in the field of economic activity, use their official position to cover up their criminal act by disclosing the data of operative and investigative activities, pre-trial investigation, allow deliberate distortion, destruction or loss of evidence, delay of pre-trial investigation, intimidation of witnesses, victims in order to provide them with unreliable data about a criminal offense, etc.

It was established that the peculiarities of the investigation of criminal offenses in the field of economic activity, which are committed with the participation (assistance) of law enforcement officers, require a systematic, comprehensive approach, the construction of a forensic methodology, which must take into account a wide range of circumstances that can affect the process and results of the investigation: the nature criminal offense, availability of necessary financial, personnel and technical resources; the competence of the investigator, the detective who conducts the pre-trial investigation; terms and deadlines established by legislation for conducting investigations and submitting materials to the court, establishing effective cooperation between competent authorities, which are authorized to carry out prevention, countermeasures and investigations of such criminal offenses.

Key words: *investigation organization, investigation plan, planning, criminal proceedings, criminal offenses, sphere of economic activity, corruption criminal offenses, criminal offenses in the field of official activity, State Bureau of Investigation, law enforcement agencies.*

Вступ. Формування методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень обов'язково містить вказівки організаційного характеру, передусім з тих питань, які тісно пов'язані із загальними методичними вказівками щодо розслідування загалом. В свою чергу планування розслідування є важливим напрямом його організації, який має певні особливості та вимоги щодо ефективності, особливо в умовах сприяння вчинення кримінальних правопорушень з боку працівників правоохоронних органів.

В.А. Журавель наголошує що формування нових і модернізацію існуючих криміналістичних методик доцільно здійснювати на основі узагальнення й теоретичного пояснення накопиченого емпіричного матеріалу та пізнання наукових фактів, які стосуються як механізму вчинення злочинів, так і діяльності з їх розкриття, розслідування та судового розгляду. У зв'язку із цим при визначенні напрямів наукового пошуку щодо криміналістичної методики слід насамперед виходити з потреб судово-слідчої практики, прогностичного бачення ймовірних шляхів розвитку та структурних змін злочинних проявів, міжнародного досвіду боротьби з ними, оскільки нині, на жаль, спостерігається певна диспропорція між запитами практики і результатами наукових досліджень [1, с. 91].

Діяльність із розслідування кримінальних правопорушень в кожному конкретному випадку залежить від організованість її основних елементів, які покликані забезпечити швидке, об'єктивне та якісне досудове розслідування кримінальних проваджень, одним із яких є проведення судових експертиз [2, с. 50].

Так розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що вчиняються за участі (сприяння) працівників правоохоронних органів, вимагає особливого підходу та використання ефективних стратегій організації та планування. В криміналістичній науці все більше признається необхідність вдосконалення організації професійної протидії злочинності на різних рівнях і зокрема при розслідуванні злочинів з використанням не тільки тактичних, але і стратегічних засобів та методів організації, зазначеної вище діяльності [3, с. 136].

На основі аналізу практичних даних підрозділів Національної поліції України на ДБР, БЕБ, особи, які вчиняють кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності, досить швидко пристосовуються до змін в законодавчому регулюванні певного виду господарської

діяльності, плануючи свою подальшу злочинну діяльність, підбирають співучасників та розподіляють між ними функції, обирають технічні засоби з урахуванням їх новацій, відпрацьовують методи приховування слідів кримінального правопорушення.

В наукових джерелах, окремі питання організації та планування розслідування кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності були предметом дослідження таких вітчизняних вчених: В. А. Журавля, В. О. Коновалової [4], І. Р. Пашинської [5], С. С. Трача [6], С.С. Чернявського, Ю.М. Черноус [7], В. Ю. Шепітька [4] та інших.

Однією з важливих монографій на цю тему є «Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики». Ця монографія була підготовлена колективом авторів, включаючи професора В. Ю. Шепітька, професора В. О. Коновалову та професора В. А. Журавля (2006) [4]. В ній розглядаються проблеми розслідування злочинів, що вчиняються у сфері господарської діяльності, та запропоновано їх криміналістичні методики. Вона надає криміналістичні методики для ефективного розслідування таких видів кримінальних правопорушень в розглядуваній сфері, як фіктивне підприємництво, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також шахрайство з фінансовими ресурсами.

Наукові напрацювання І. Р. Пашинської (2023) [5] присвячені дослідженню теоретичних і практичних основ формування і реалізації криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями у сфері господарської діяльності. Зокрема авторка висвітлює питання, що стосуються криміналістичної класифікації злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами в сфері господарської діяльності, теоретичні основи криміналістичної характеристики злочинів у сфері господарської діяльності, основи методики розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами у сфері господарської діяльності.

С. С. Трач [6] досліджував організованість та плановість розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Зокрема автор слушно зазначає, що сьогодні, практика діяльності правоохоронних органів та суду свідчить про те, що чимало підприємницьких структур є цілком кримінальними новоутвореннями, які суттєво гальмують позитивний розвиток господарської діяльності в Україні.

На необхідності створення певної методології розслідування фінансових злочинів із визначенням її основних принципів наголошує колектив авторів: С.С. Чернявський, Ю.М. Черноус, П. В. Цимбал та ін. [7]. Зокрема, автори констатували важливість врахування суттєвих особливостей у процесі розробки криміналістичних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, що розширює зміст її криміналістичної характеристики, створює передумови для застосування ефективних методів, засобів і прийомів розслідування, підвищує ефективність діяльності правоохоронних органів, відповідно до його специфіки.

Окремі питання, присвячені кримінально-правовій кваліфікації та алгоритму дій працівників підрозділів стратегічних розслідувань Національної поліції щодо виявлення та розслідування окремих видів злочинів у сфері господарської діяльності, учинених організованими групами і злочинними організаціями було досліджено колективом авторів (Д. Б. Санакоєв, О. В. Неклес, Д. С. Юр'єв та ін.) [8].

Проблемам організації слідчого огляду документів при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності присвячували свою увагу такі вчені: А.С. Амеліна, А.І. Середня [9]. Також питання організації збирання доказів, зокрема їх міжнародний аспект були джерелом дослідження таких вчених Ю. Черноус, Д. Бараненко, І. Єна та інші [10].

Натомість висвітленню питань організації розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються працівниками правоохоронних органів в юридичній літературі присвячено досить незначну увагу. Окремі праці стосовно кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, які вчиняються працівниками правоохоронних органів досліджували: С.І. Литвиненко [11], І.В. Здреника, Т.І. Созанського [12].

Про необхідність формування методик розслідування діянь з ознаками корупції особливо наголошував Г. А. Матусовський, котрий відзначав, що до їх числа можна віднести значну частину економічних злочинів, які вчиняються з корисливих мотивів посадовими та матеріально відповідальними особами, наділеними повноваженнями по управлінню та розпорядженню майном [13].

Не викликає сумніву той факт, що корупція й злочинність в сфері господарської діяльності є взаємозалежними, та мають єдиний спільний мотив – це отримання фінансової вигоди,

матеріальних благ тощо. Вчинення кримінальних правопорушень в господарській сфері фактично супроводжується корупційними зв'язками в тому числі і з правоохоронними органами, а їх спільним інтересом є отримання переважно суб'єктивної вигоди.

Як зазначає С.І. Литвиненко, питання чіткого та систематизованого закріплення підстав, принципів та порядку притягнення посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції до юридичної відповідальності на сьогодні є не врегульованим. Більше того, юридична наука містить напрацювання лише у сфері юридичної відповідальності окремих органів правопорядку. Системних та комплексних досліджень б цьому напрямі ще не проводилось, що негативно впливає на розуміння і відповідно застосування тих норм про юридичну відповідальність, які існують сьогодні [11, с. 102].

При цьому, слід наголосити, що сфера злочинного впливу працівників правоохоронного органу не обмежена лише їх службовою діяльністю, та може посягати на суспільні відносини в інших сферах, зокрема в сфері господарської діяльності, в тому числі шляхом зловживання своїм службовим становищем під час виконання правоохоронних функцій. Протидія кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності має стратегічне значення для держави і є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів. Однак, через складність виявлення та розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, а також відсутність дієвої методики їх розслідування – результати роботи системи органів правопорядку є не достатньо ефективними. Для розв'язання вказаної складної ситуації вважаємо за доцільне проведення наукового дослідження питань, що стосуються особливостей розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що вчиняються за участі (сприяння) працівників правоохоронних органів.

Діяльність із розслідування кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, вчинені за сприяння працівників правоохоронних органів вимагає формування єдиного підходу до розроблення ефективної методики. Розглянемо деякі аспекти, що впливають на організацію розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері:

1. Класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.
2. Правове забезпечення організації розслідування кримінальних правопорушень в розглядуваній сфері.
3. Спеціалізовані методики розслідування кримінальних правопорушень у господарській сфері (аналіз бухгалтерських документів, вивчення фінансових потоків, виявлення легалізації доходів та інші практичні підходи).
3. Доступ до ресурсів, або іншими словами техніко і тактико-криміналістичне забезпечення, експертне забезпечення (фінансування, персонал, технічні засоби та спеціалізовані знання).
4. Взаємодія з іншими органами (розслідування таких кримінальних правопорушень вимагає налагодження співпраці з податковими органами, банками, аудиторськими компаніями та іншими структурами тощо).

В науковій літературі зустрічаються різні способи класифікації кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності. При цьому, важливість визначення основних критеріїв класифікації вказаної категорії кримінальних правопорушень полягає в безпосередньому впливі її на організацію та планування розслідування, їх урахування дозволяє створювати загальні методологічні підстави для вдосконалення прийомів та методів розслідування кримінальних правопорушень.

Не будемо зупинятися на всіх наявних в юридичній науці критеріях, на нашу думку, найбільш розширеною є класифікація В.В. Мойсеєнко: 1) кримінальні правопорушення проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів; 2) кримінальні правопорушення проти системи оподаткування; 3) кримінальні правопорушення проти системи бюджетного регулювання; 4) кримінальні правопорушення проти порядку переміщення предметів через митний кордон України; 5) кримінальні правопорушення проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю; 6) кримінальні правопорушення проти прав і законних інтересів кредиторів; 7) кримінальні правопорушення у сфері фондового ринку та біржової діяльності; 8) кримінальні правопорушення проти добросовісної конкуренції і антимонопольної діяльності; 9) кримінальні правопорушення проти прав і законних інтересів споживачів; 10) кримінальні правопорушення у сфері приватизації [14, с. 113-118].

На нашу думку, така класифікація найбільш повно охоплює всі суспільні відносини, на які посягає особа злочинця під час вчинення кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності. При цьому, в контексті нашого дослідження слід провести паралель між кримінальними

правопорушеннями в сфері господарської діяльності та кримінальними правопорушеннями, які вчиняються працівниками правоохоронних органів.

Більшість науковців, кримінальні правопорушень, які вчиняють правоохоронні органи відносить до сфері службової діяльності (зловживання владою або службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу; службове підроблення тощо) та кримінальні правопорушення проти правосуддя: (розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування) [11, с. 104].

При цьому, слід констатувати, що їх злочинна діяльність не обмежується такими вузькими сферами, та може здійснюватися в інших сферах. Для прикладу І.В. Баган, на основі аналізу положень Особливої частини Кримінального кодексу України здійснив спробу поділу кримінальних правопорушень, що можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу на такі групи: 1) злочини із загальним суб'єктом, які можуть бути вчинені в тому числі працівником правоохоронного органу; 2) злочини із загальним суб'єктом, вчинення яких службовою особою із використанням свого службового становища утворює кваліфікований склад; 3) злочини із спеціальним суб'єктом – службовою особою, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу, об'єктом посягання є інша сфера суспільних відносин; 4) злочини із спеціальним суб'єктом, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу, безпосереднім об'єктом посягання яких є суспільні відносини не у службовій чи правоохоронній сфері, однак, як правило, пов'язані із правоохоронною діяльністю; 5) злочини із спеціальним суб'єктом – службовою особою, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу безпосередньо у сфері службової діяльності; 6) злочини у яких закон прямо визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу (службову особу правоохоронного органу); 7) злочини у яких закон прямо не визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу, однак це впливає з положень інших нормативно-правових актів або ж визначає суб'єктом лише окремі категорії працівників правоохоронних органів (слідчих, прокурорів в тощо) [15, с. 39-44].

При цьому, саме до другої групи автор відносить кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності передбачені: ч. 2 ст. 201 КК України (контрабанда); ч. 2 ст. 205-1 КК України (підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців); ч. 3 ст. 206 КК України (протидія законній господарській діяльності); ч. 3 ст. 206-2 КК України (протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації); ч. 3 ст. 229 КК України (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару) [15, с. 44].

Таким чином, працівники правоохоронних органів можуть бути самостійними суб'єктами вчинення вказаних кримінальних правопорушень, або ж вступивши у злочинний зв'язок із окремими особами чи організованими злочинними групами, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності можуть використовувати своє службове становище для сприяння вчинення кримінальних правопорушень, прикриття їх злочинного діяння тощо. Вказані дії зокрема можуть відбуватися шляхом розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, шляхом навмисного спотворення, знищення чи втрати доказів, затягування досудового розслідування, залякування свідків, потерпілих з метою надання ними недостовірних даних про кримінальне правопорушення чи осіб, причетних до його вчинення, тощо. Такі діяння утворюють сукупність кримінальних правопорушень, що в свою чергу значно ускладнює діяльність слідчого, детектива та потребує забезпечення ефективного забезпечення розслідування таких кримінальних правопорушень.

Висновок. Таким чином, суспільна небезпечність кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що вчиняються за участі (сприяння) працівників правоохоронних органів полягає в тому, що подібні категорії кримінальних правопорушень характеризуються високим рівнем латентності. Оскільки працівники правоохоронних органів вступивши у злочинний зв'язок із окремими особами чи організованими злочинними групами, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, використовують своє службове становище для прикриття їх злочинного діяння шляхом розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, шляхом навмисного спотворення, знищення чи втрати доказів, затягування досудового розслідування, залякування свідків, потерпілих з метою надання ними недостовірних даних про кримінальне правопорушення тощо.

Зазначене зумовлює актуальність дослідження питань присвячених особливостей розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що вчиняються за участі (сприяння) працівників правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Видавнича агенція «Апостіль», 2012. 304 с
2. Chornous, Yu., Leliuk, T. (2023). Organization of forensic examinations in criminal proceedings as a condition for the effectiveness of the investigation of criminal offences. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(2), 50-62. <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.50>
3. Берназ В. Д. Рівні організації розслідування злочинів в стратегії досудового слідства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 3-2012. С. 136-140. <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc3/24.pdf>
4. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія / Кол. авторів: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; За ред. В. Ю. Шепітька. Х.: Право, 2006. 624 с.
5. Пашинська І.В. Теоретико-методологічні основи розслідування організованої злочинності у сфері господарської діяльності : дис. доктора філософії. Харків. 2023. 296 с.
6. Трач С. С. (2020). До окремих питань криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридична наука*. 2(2), 157–166. <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-104-2-2.19>
7. Serhii Cherniavskiy, Yuliia Chornous, Petro Tsymbal, Artem Samodin, Reznik Nadiia. Areas of forensic methodology development in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Dynamics and Control Systems*. Volume 12, Special Issue 7, 2020. P. 419-427. DOI: 10.5373 / JARDCS / V12SP7 / 20202124
8. Виявлення та розслідування окремих видів злочинів у сфері господарської діяльності, учинених ОГ і ЗО: методичні рекомендації; кол. авт. Дніпро: ДДУВС, 2021. 60 с.
9. Амеліна А.С., Середня А.І. Проведення слідчого огляду документів при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 67 (2021). С. 262-266. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.50>
10. Chornous, Y., Baranenko, D., Yena, I., Hvozdiuk, V., & Dulskiy, O. (2023). Collecting Evidence in the Investigation of Crimes Committed in the Field of Sports: International and European Standards. *Retos*, 51, 219–224. DOI: <https://doi.org/10.47197/retos.v51.99286>.
11. Литвиненко С. І. Юридична відповідальність посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції в Україні. *Право та інновації*. Харків, 2015. № 4. С. 102-109.
12. Созанський Т. І., Здреник І. В. Працівник правоохоронного органу як суб'єкт злочину : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 204 с.
13. Матусовський Г.А. Проблеми формування методик розслідування діянь з ознаками корупції. *Організаційні та правові проблеми боротьби з корупцією*: матеріали «круглого столу», 5 черв. 1998 р. Харків, 1999. С. 17-21.
14. Мойсеєнко В.В. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності як об'єкт кримінологічних досліджень. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23) Том 5, частина 2, 2018. С. 113-118.
15. Баган І.В. Види злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей. № 49 (2019) С.34-45. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8602/1/1853-Article%20Text-3808-1-10-20200120.pdf>.